

РІШЕННЯ
разової спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії

Здобувач ступеня доктора філософії Германов Сергій Андрійович, 1989 року народження, громадянин України, освіта вища: закінчив у 2019 році Донецький юридичний інститут МВС України за спеціальністю «Право» і здобув ступінь вищої освіти «магістр», працює на посаді проректора в Донецькому державному університеті внутрішніх справ, Міністерства внутрішніх справ України, м. Кропивницький, виконав акредитовану освітньо-наукову програму «Право».

Разова спеціалізована вчена рада, утворена наказом Донецького державного університету внутрішніх справ, Міністерства внутрішніх справ України, Кропивницький, від 25 вересня 2024 року № 552, у складі:

Голови разової
спеціалізованої вченої ради:

Пилип СПРИНЦЕВ, доктор юридичних наук, доцент, проректор університету – директор Криворізького навчально-наукового інституту, Донецький державний університет внутрішніх справ.

Рецензентів:

Юлія ДАНИЛЕВСЬКА, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач докторантури, Донецький державний університет внутрішніх справ;

Андрій ЧЕРВІНЧУК, кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблемних питань правоохоронної діяльності Криворізького навчально-наукового інституту, Донецький державний університет внутрішніх справ.

Офіційних опонентів:

Андрій БАБЕНКО, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін інституту права та безпеки, Одеський державний університет внутрішніх справ;

Микола РУДИК, доктор юридичних наук, старший викладач кафедри поліцейського права, Національна академія внутрішніх справ,

на засіданні 28 листопада 2024 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» Сергію ГЕРМАНОВУ на підставі публічного захисту дисертації «Кримінологічна характеристика та запобігання

незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняється неповнолітніми» за спеціальністю 081 «Право».

Дисертацію виконано в Донецькому державному університеті внутрішніх справ, Міністерства внутрішніх справ України, Кропивницький.

Науковий керівник – Сергій ВІТВИЦЬКИЙ, доктор юридичних наук, професор, Донецький державний університет внутрішніх справ, ректор.

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису, в якому дотримано вимоги пункту 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Зокрема, здійснено кримінологічну характеристику незаконного заволодіння транспортними засобами, яке вчиняється неповнолітньою особою, а також надано пропозиції та рекомендації, скеровані на удосконалення національного кримінального законодавства та кримінологічної практики щодо запобігання таким кримінальним правопорушенням.

Так, уперше:

- на підставі аналізу судової практики та статистичних даних правоохоронних органів доведено доцільність в межах спеціально-кримінологічного запобігання обмежити випадки застосування до неповнолітніх осіб, які вчинили незаконне заволодіння транспортними засобами, звільнення від покарання з випробуванням;

- визначено кримінологічні тенденції щодо кількісно-якісних параметрів незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми в Україні в умовах воєнного стану та після його припинення: 1) потенційна загроза збільшення кількості латентних кримінальних правопорушень, передбачених ст. 289 КК України через тимчасову окупацію окремих територій України та активні бойові дії; 2) зменшення вікової категорії неповнолітніх осіб, які вчиняють незаконне заволодіння транспортним засобом в Україні; 3) потенційне збільшення кількості випадків повторного вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом через незначну ефективність санкцій, передбачених за таке кримінальне правопорушення, що може призводити до інтенсифікації криміногенних загроз; 4) зниження якості кримінально-правової політики, зумовлене відсутністю статистичної інформації щодо вчинення таких кримінальних правопорушень особами з 14 до 16 років (ч. 1 ст. 289 КК України);

- на підставі аналізу судової практики в межах об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 289 КК України, виявлено випадки неоднозначного тлумачення норм кримінального законодавства, що призводить до помилок під час його застосування. Доведено, що більшість проблемних питань знаходяться у площині розмежування заволодіння транспортним засобом шляхом обману та шахрайства, а також кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України;

- доведено доцільність уточнення часових меж для застосування спеціальної підстави для звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченої ч. 4 ст. 289 КК України;

- на підставі проведеного дослідження запропоновано зміни та доповнення до кримінального законодавства України: 1) викласти санкції, передбачені ст. 289 КК України таким чином: ч. 1 ст. 289 КК: карається штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років; ч. 2 ст. 289 КК України: караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або без такого; ч. 3 ст. 289 КК України: караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років зі штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або без такого; 2) ч. 1 ст. 289 КК України викласти у такій редакції: 1. Викрадення, привласнення, вимагання транспортного засобу чи заволодіння ним шляхом шахрайства – карається... ; ч. 4 ст. 289 КК України викласти в такій редакції: 4. Звільняється від кримінальної відповідальності судом особа, яка вперше вчинила дії, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вона до повідомлення про підозру у вчиненні нею кримінального правопорушення добровільно заявила про це правоохоронним органам, повернула транспортний засіб власнику і повністю відшкодувала завдані збитки.

Удосконалено:

- типові кримінологічно значущі ознаки особи неповнолітнього кримінального правопорушника, який вчиняє незаконне заволодіння транспортним засобом: чоловік (98,8 %), віком 16-17 років (11,5 %), має базову загальну середню освіту (64,5 %), є учнем коледжу/гімназії (42,1 %), виховується у родині з одним із батьків (38,3 %), працездатний, але не працює (29,2 %); вчинив кримінальне правопорушення у тверезому стані (89,3 %); вчинив діяння у співучасті із дорослим (22,1 %). Характеризується незадовільним вихованням, відсутністю сформованого комплексу морально-етичних цінностей;

- характеристику стану незаконного заволодіння транспортними засобами взагалі та неповнолітніми зокрема, яка визначається такими особливостями: 1) не у повній мірі обґрунтований об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 289 КК України призводить до ігнорування цього діяння під час формування стратегії запобігання кримінальним правопорушенням проти безпеки руху та експлуатації транспорту; 2) у переважній більшості неповнолітніми вчиняється незаконне заволодіння транспортними засобами приватної власності (96,8 %); 3) у переважній більшості неповнолітні вчиняють незаконне заволодіння транспортним засобом шляхом таємного викрадення (65,1 %); 4) незаконне заволодіння транспортними засобами складають приблизно одну четверту від загальної кількості кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту (23,1 %), що, із урахуванням фактичного майнового характеру такого протиправного діяння створює неправдиве уявлення про значний відсоток суспільно небезпечних діянь, пов'язаних із порушеннями правил дорожнього руху; 5) стан вчинення

незаконного заволодіння транспортним засобом неповнолітніми можна вважати стабільно задовільним, що зумовлено відносно незначну кількість випадків, коли суб'єктом такого кримінального правопорушення є особа до 18 років (4,4 %). Водночас це також може бути пояснено з точки зору відсутності у неповнолітніх навичок керування транспортними засобами, що унеможлиблює реалізацію кримінально протиправного умислу на вчинення діяння, передбаченого ст. 289 КК України (за відсутності співучасті);

- аргументи на користь необхідності приведення у відповідність ст. 289 КК України більшості норм, якими встановлено кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності шляхом визначення кваліфікуючою ознакою вчинення такого діяння специфічну обстановку – умови воєнного стану. За такого підходу було б дотримано кримінологічні фактори соціальної обумовленості вторинної пеналізації незаконного заволодіння транспортним засобом;

- типологію жертв незаконного заволодіння транспортними засобами, вчиненого неповнолітніми: 1) пасивний тип – жертви, які зумовили вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 289 КК України ігноруванням правил безпечної поведінки та захисту особистого майна (відчинені двері, відсутність сигналізації та засобів забезпечення безпеки транспортного засобу тощо); 2) умовно-пасивний – жертви, які забезпечили засоби захисту безпеки транспортного засобу, але за певних обставин на передкримінальній стадії їх проігнорували (не зачинили автомобіль, не поставили на сигналізацію тощо); 3) випадковий тип – жертви, які здійснили всі заходи, спрямовані на забезпечення безпеки транспортного засобу, але кримінальне правопорушення відбулось поза межами їх віктимної поведінки (кримінальний правопорушник проігнорував сигналізацію, примусово відчинив двері, проігнорував засоби контролю на стоянках, які охороняються тощо).

Набули подальшого розвитку:

- аргументи на користь позиції щодо недоцільності вважати незаконне заволодіння транспортними засобами кримінальним правопорушенням проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Доведено, що проблема у визначенні об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 289 КК України зумовлено суто історичними факторами, зокрема: 1) відсутністю протягом тривалого часу спеціальної норми, яка б встановлювала кримінальну відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом, що створювало потребу у застосуванні аналогії закону шляхом обрання іншої статті, диспозиція якої описувала схожий склад кримінального правопорушення (хуліганство, крадіжка тощо); 2) розуміння суспільної небезпечності такого діяння зумовленої не посяганням на майнові права, а приведенням у рух чужого транспортного засобу, що має потенційну небезпеку для дорожнього руху; 3) відсутністю достатнього інтересу радянської держави до посилення захисту права власності громадян;

- теоретичні підходи до визначення віктимологічних детермінант незаконного заволодіння транспортним засобом: 1) відсутність ефективного кримінально-правового механізму забезпечення захисту інтересів власників

транспортних засобів; 2) відсутність налагодженого механізму зниження рівня латентності незаконного заволодіння транспортними засобом, зумовленої віктимною поведінкою потерпілих; 3) ігнорування власниками заходів безпечного утримання транспортних засобів, що спрощує реалізацію протиправного умислу на незаконне заволодіння транспортним засобом; 4) відсутність унормованої судової практики щодо оцінки шкоди за умови повернення неушкодженого транспортного засобу потерпілому; 5) відсутність унормованої судової практики щодо ролі жертви у механізмі кримінально протиправної поведінки кримінального правопорушника та моменту закінчення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 289 КК України у випадках, коли є факт добровільної передачі транспортного засобу у тимчасове користування.

Дисертація виконана державною мовою та відповідає вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерством освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Здобувач має 7 наукових публікацій за темою дисертації, з них 3 статті, у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, та 1 статтю, у періодичному науковому виданні, проіндексованому у базі даних Web of Science Core Collection:

1. Германов С.А. Окремі детермінанти, що впливають на вчинення неповнолітніми незаконного заволодіння транспортними засобами в Україні. *Правовий часопис Донбасу / Law journal of Donbass*. № 3(80). 2022. С. 33-36.

2. Германов С.А. Соціально-економічні заходи запобігання вчиненню неповнолітніми незаконного заволодіння транспортними засобами в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 2. 2023. С. 144-149.

3. Германов С.А. Особливості кваліфікації незаконного заволодіння транспортним засобом за ознаками об'єктивної сторони кримінального правопорушення. *Правові новели*. № 22 том 2. 2024. С. 93-101.

4. Karchevskyi M., Losych S, Germanov S. Socialization of artificial intelligence and transhumanism: legal and economic aspects. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 9 No. 1, 2023. P. 61-70 (Особистий внесок здобувача: розглянуто способи застосування штучного інтелекту в межах спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, вчиненим неповнолітніми).

У дискусії взяли участь голова та члени разової спеціалізованої вченої ради:

1. Пилип ЄПРИНЦЕВ, доктор юридичних наук, доцент, проректор університету – директор Криворізького навчально-наукового інституту, Донецький державний університет внутрішніх справ, голова ради – виступ позитивний, без зауважень.

2. Юлія ДАНИЛЕВСЬКА, кандидат юридичних наук, старший науковий

співробітник, завідувач докторантури, Донецький державний університет внутрішніх справ, рецензент – дала позитивну рецензію із зауваженнями:

- У підрозділі 1.3 «Особливості покарання за незаконне заволодіння транспортним засобом» здобувач пропонує внести зміни до санкцій норм, описаних у ст. 289 КК України. Зокрема, за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого: ч. 1 ст. 289 КК України – передбачити штраф від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років; ч. 2 ст. 289 КК України – обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або без такого; ч. 3 ст. 289 КК України – позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років зі штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або без такого (С. 87 дисертації). Тобто пропонується депеналізація кримінальних правопорушень, відповідальність за вчинення яких передбачена ст. 289 КК України.

У цілому підтримуючи загальну тенденцію кримінально-правової політики нашої держави в частині гуманізації кримінальної відповідальності та покарання, в тому числі депеналізації, звернемо увагу, що запропоновані дисертантом види покарань у санкції норми, передбаченої ч. 1 ст. 289 КК України, майже неможливо застосувати до неповнолітніх осіб: виправні роботи застосуються за умови, що суб'єкт кримінального правопорушення має місце роботи; обмеження волі до неповнолітньої особи не застосовується, а штраф, як єдиний вид із запропонованих видів покарань можна застосувати до неповнолітнього суб'єкта цього кримінального правопорушення, прогнозовано буде виплачуватися батьками неповнолітньої особи, тож мета покарання не буде досягнута повною мірою.

- Одним із положень, які виносяться на захист, є пропозиція викласти диспозицію ч. 1 ст. 289 КК України у такій редакції: «1. Викрадення, привласнення, вимагання транспортного засобу чи заволодіння ним шляхом шахрайства – карається...» (С. 26 дисертації). Тобто пропонується вичерпний перелік способів вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 289 КК України, замість узагальненого формулювання у чинній редакції: «1. Незаконне заволодіння транспортним засобом – карається ...» та тлумачення цього діяння у примітці до ст. 289 КК України.

Зазначена пропозиція видається дискусійною та такою, що потребує додаткового пояснення під час публічного захисту дисертації, зокрема: чи охоплюється поняттям викрадення – відкрите викрадення, таємне викрадення, напад з метою викрадення?

3. Андрій ЧЕРВІНЧУК, кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблемних питань правоохоронної діяльності Криворізького навчально-наукового інституту, Донецький державний університет внутрішніх справ, рецензент – дав позитивну рецензію із зауваженнями:

- Міжнародний досвід та європейська практика запобігання та протидії

незаконним заволодінням транспортних засобів, зокрема скоєних неповнолітніми, є наскрізним питанням дисертаційного дослідження. Проте, зважаючи на прагнення України до європейської інтеграції та зобов'язання щодо відповідності національного законодавства праву Європейського Союзу, було б доцільно більш глибоко дослідити ці питання в окремому підрозділі роботи.

- Законом України від 24 лютого 2023 року «Про деякі питання використання транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та внесення змін до деяких законів України щодо подолання паливної залежності і розвитку електрозарядної інфраструктури та електричних транспортних засобів» було запроваджено нові типи транспортних засобів, зокрема легкий персональний електричний транспортний засіб та низькошвидкісний легкий електричний транспортний засіб. Зважаючи на це, було б логічним дізнатися думку дисертанта про вплив таких нововведень на визначення предмету кримінальних правопорушень, передбачених ст. 289 КК України.

- У підрозділі 1.2. дисертації Германов С.А. аргументує доцільність внесення змін та доповнень до ст. 289 КК України, а саме: ч. 1 ст. 289 КК України викласти у такій редакції: 1. Викрадення, привласнення, вимагання транспортного засобу чи заволодіння ним шляхом шахрайства – карається... Таким чином диспозиція зазначеної норми у запропонованій редакції не буде містити дефініції «незаконне заволодіння транспортним засобом» так само, як і в інших частинах цієї статті. За таких обставин виникає питання, чи необхідно розкривати поняття «незаконне заволодіння транспортним засобом» у примітці 1 ст. 289 КК України.

4. Андрій БАБЕНКО, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін інституту права та безпеки, Одеський державний університет внутрішніх справ, опонент – дав позитивний відгук із зауваженнями:

- У дисертаційному дослідженні автор вказує на доцільність заміни додаткового покарання у виді конфіскації майна на штраф, аргументуючи це тим, що штраф може бути застосований до неповнолітніх осіб, якщо останні мають самостійний доход, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення, а щодо дорослих осіб застосування штрафу є більш доцільним, оскільки у більшості випадків повнолітні мають дохід або власні кошти, водночас майном, яке підлягає конфіскації володіє не кожна особа, враховуючи, що воно має належати винному на праві власності.

Водночас такий підхід потребує додаткової аргументації, особливо – стосовно неповнолітніх кримінальних правопорушників. По-перше, штраф як вид покарання для неповнолітніх осіб є малоефективним кримінально-правовим засобом. По-друге, у контексті актуалізації видів покарань, які можуть бути призначені за незаконне заволодіння транспортними засобами неповнолітніми було б доцільним розглянути пробаційний нагляд, який є новим заходом кримінально-правового впливу, котрий зокрема може бути призначений і дітям.

- Автор дещо непослідовно підходить до оцінки стану незаконного заволодіння транспортними засобами неповнолітніми в Україні. Так, в одному випадку дисертант вказує, що стан вчинення незаконного заволодіння

транспортним засобом неповнолітніми можна вважати стабільно задовільним, що зумовлено відносно незначною кількістю випадків, коли суб'єктом такого кримінального правопорушення є особа до 18 років (4,4 %). В іншому випадку вказує на інтенсифікацію криміногенних загроз щодо незаконного заволодіння транспортними засобами в Україні в умовах погіршення військово-політичних умов функціонування держави та суспільства, яка зумовлена, у першу чергу, відсутністю способів інтеграції у кримінологічну науку актуальних та дієвих шляхів запобігання кримінальним правопорушенням.

- Серед переліку віктимологічних детермінант незаконного заволодіння транспортними засобами неповнолітніми особами автор вказує на відсутність ефективного кримінально-правового механізму забезпечення захисту інтересів власників транспортних засобів. Проте із тексту дисертації не у повній мірі зрозуміло, як саме мають бути захищені інтереси власників транспорту кримінально-правовими засобами, окрім вже існуючої кримінальної відповідальності за таке кримінальне правопорушення.

- Певним недоліком є відсутність підрозділу, присвяченого розгляду зарубіжного досвіду кримінально-правової та кримінологічної протидії незаконному заволодінню транспортними засобами неповнолітніми особами, що надало б можливість більш комплексно підійти до розгляду такої проблеми та обрання способу її вирішення.

5. Микола РУДИК, доктор юридичних наук, старший викладач кафедри поліцейського права, Національна академія внутрішніх справ, опонент – дав позитивний відгук із зауваженнями:

- Одним із заходів загально-соціального запобігання кримінальному правопорушенню передбаченому ст. 289 КК України, вчиненому неповнолітніми, автор пропонує налагодження процедури комплексного дослідження автотранспортних засобів та реєстраційних документів, що їх супроводжують Експертною службою під час переоформлення транспорту. Водночас не в повній мірі зрозуміло, як саме запропоноване має вплинути на кримінологічну ситуацію в частині незаконного заволодіння транспортними засобами.

- Під час розгляду спеціально-кримінологічних заходів запобігання було б доцільним приділити більш зосереджену увагу удосконаленню діяльності правоохоронних органів у сфері протидії незаконному заволодінню транспортними засобами.

- Автор вважає за доцільне удосконалити інститут пробації, що створе можливість забезпечити індивідуальний підхід до формування системи перевиховання неповнолітнього кримінального правопорушника. Під час захисту на цьому питанні доцільно зупинитися більш детально та пояснити, як саме має бути удосконалено вказаний інститут.

Результати відкритого голосування: «за» 5 (п'ять) членів ради,
«проти» немає.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована
вчена рада присуджує Сергію GERMANOVU ступінь доктора філософії з галузі
знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право».

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

Голова разової спеціалізованої вченої ради

Пилип ЄПРИНЦЕВ